

էթէ կը ներէք՝ ըսեմ : Վանի որ այս մեր եղբայրները այսքան կը հակառակին և կըսնդեն և երբէք զիջում չեն ցուցներ , և չեն ուզեր համազուիլ , հրաման ըսէք՝ որ Հայոց Պատրիարքին փոխանորդը նախ թող կնքէ , և այսպէս սով կնքնին կը լուծուի խնդիրը : »

Այս խօսքը թէպէտ և զուարճաբանութիւն մի էր , այլ կերպիւ իւրիք ճշմարտութիւն մի եւս ունէր իր մէջ , քանի որ մեր բարեխնամ Տէրութեան հարազատ հպատակն եմք : Այսպէս խնդրոյն լուծում մը տալու համար կանչեցին նախ Վատինաց կողմէն եկած կարգաւորը յառանձին սենեակ մի , և անոր դուրս ելնելէն յետոյ Յուսաց Պատրիարքը կանչեցին նոյն սենեակ կը դարձեալ առանձին , և ապա լուծում մը գտնալու համար հարկ եղաւ քրննել թէ՛ Պաղեստինու երկրին մէջ որ աղբը կամ հասարակութիւնը յառաջ է բնակութեամբ քան զմիւսն , ուստի ժողովն լուծուեցաւ առանց ինչ որոշման :

(Հարոհանալիք) :

ԼՈՅՍ ԵՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

ԺԹԻ դարու մէջ ահա տարի մ'ալ ողջունեցինք , բայց այս դարը մարդկային ազգի զարգացման լուսաւոր դարն է :

Ազգի մի զարգացում իւր ներքին և արտաքին կացութենէ կախում ունի , և ազգի մի կացութիւն այն ժամանակ բարւոք է՝ երբ լուսոյ մէջ կ'ապրի :

Որ և իցէ ազգ երբ խաւարի մէջ կ'թափառի և խաւարի մէջ կ'գործէ ,

թշուառ է նա միշտ , թշուառ և իւր ապագայն , և հետեւաբար միշտ գըլորման ենթակայ , բայց երբ լուսոյ մէջ կ'ապրի և կ'գործէ , երջանիկ է նա , երջանիկ և իւր ապագայն , վասն զի ազգի մի բարօրութիւն միշտ լուսէ կը ծնի :

Այո , երկնային պատգամ մի է այս որ միշտ մահացու սրտեր կը յուզէ , այո՛ պատգամ սրբազան , որ զմարդիկ 'ի զարգացումն կ'հրաւիրէ : Վանինէր լոյս աղաղակելով թռան անմահութեան հովիտը , զոր իրենք լուսոյ աշխարհ քարոզելով յոյս 'ի սիրտ թռան : Վանինէր լոյս , լոյս մարդկութեան գոչելով և կրկնելով զայն սլացան այն Ամահին ծոցը , որ նոյն լոյսը ու հուրը նոցա սրտի խորանի մէջ վառած ու բորբոքած էր . թռան նոքա և մարդիկ սկսան զարգանալ , և սկսան թօթափել այն դարաւոր սեւափոշին իրենց ճակատուց վրայէն , զոր անգութ ժամանակը իբր մարդկութեան նախատանաց սեւա կնիք մի թողուցած էր 'ի յիշատակ :

Ո՞վ էին այս լուսոյ սրբազան նահատակները : — Վարդկութեան բարերարներ : Ո՞ր անջնջելի մնաց նոցա սուրբ յիշատակը : — Վարդկութեան զարգացման տաճարներու մէջ :

Վասն զի , ուր լոյսը հսկայաքայլ յառաջադիմեց , հոն մարդկութեան զարգացումը տաճարներ կանգնեց , և երախտագէտ սրտեր հոն պատուեցին այս լուսոյ նահատակաց սրբազան յիշատակը , և հոն երկիրպագին գոհ և ուրախ սրտիւ այն օրհնեալ գերագոյն իշխն անուան որ նոյն լուսով նոցա սրտերը վառած ու բորբոքած էր : Վասն զի զարգացումը սորվեցուց թէ ազգի մի լոյսը այն ատեն վառ 'ի վառ կը փայլէ , երբ մարդկութեան զարգացման բարերարներ

բու յիշատակը կը պատուէի, և ազգի մի զարգացումը այն ատեն կը յառաջագործէ, երբ խրախոյան ու յոյսը կը վառէ և կը բորբոքէ զարգացման յետագայ նահատակաց եռանդուն սրտերը: Դարերէ յառաջ երկնային պատգամ մի էր այն որ մահացուաց զարգացման մարդասէր նահատակի մի շրթէ թուշելով գնաց զարգացման և լուսոյ պաշտպան բարերարաց սրտից տաճարի սեմոյ վրայ դրօշմուեցաւ թէ՛ «Աւր պսակ՝ անդ զարգացում»: Եւ ալ նոյնը կը կրկնէմ: Եւ պսակ, եւ քաջալերութիւն, հոն զարգացում, հոն բարօրութիւն և երջանկութիւն:

Վասն զի նա ինքն յաւիտենական Երդարութիւնն երբ իւր անմահութեան լուսոյ փառաց համանման այս հրաշալի էակն (զմարդն) ստեղծեց և իւր աստուածային զօրութեան մըջ տաքարբառ վկայ այս սքանչելի հովտի մէջ իբր անձնիշխան ազատ էակ մի աշխարհիս բոլոր վայելքները ու բարիքները վայելել սահմանեց, նա ինքն որ լոյս էր և լուսոյ Ետուած, իւր այս չքնաղ արարածի իւր մարդասէր գթութեան գրասական եղող լոյսն ընծեռել շնայեց, շնորհեց և մարդոյն լոյս, օրհնեց մարդկութիւնը, որպէս զի մարդիկ կարողանան այս լուսոյ շնորհիւ իմանալ իրենց պարտաւորութիւնքն ու իրաւունքները և ըստ այնմ շարժելով պահել ու պաշտպանել զանոնք: Աստի էակ մի երբ այս լուսոյ գոյութիւնը ուրաշալով խաւար քարողել կ'իշխէ, այն ժամանակ աստուածութեան ահաւոր մատը կ'ստիպուի դրօշմել նորա դրժխեմ ճակատու վրայ «ամբարիշտ» բառը, բառ մը որ սոսկում ընծայել միայն գիտէ մահացուաց:

Եւ մեղք ազգեր որք այս լուսոյ զի

նուոր գրուելով զլոյսն յարգեցին, նա զարգացան, և ազգեր որք ուրաշան և նախապատիւ համարեցին խաւարի մէջ ապրիլը քան լուսոյ մէջ, նոցա լիկ անուանքն այսօր ազգութեանց շարքի մէջ մարդ միայն կրնայ գտնել, իսկ աշխարհի մէջ անհատ մի երբէք:

Եւ այս, այս՝ ստուածային շնորհը, ուր կը փայլի, հոն մարդկային կենաց բարօրութիւն ալ կայ, և հոն մարդկութիւնը կը յառաջագործէ, և ազատ սրտեր հոն միայն կրնան ազատաբար յառաջ որոտալ: Բայց խաւարը ուր իւր սեւաւ թեւերը տարածած և հոգւոյ աչեր կուրացած կը թագաւորէ, հոն թշուառութիւն և խեղճութիւն, ուր խաւարատէր էակներ միշտ զլոյսն հայհոյելով՝ խաւար կ'աղաղակեն. վասն զի խաւարը նոցա անօրէնութեանց ոճրից և բռնութեանց գործակից է միշտ:

Եւ լուսոյ ձայնը նուիրական է, քաղցրը և ախորժ մահկանացու լսելաց, ուստի խաւարի մէջ ծնած ու սնած այն դժբաղդ մարդը երբ լոյս նշմարելով կ'սկսի խլրտիլ, ահա խաւարը իբր անգութ հրէշ մի կ'աղաղակէ «կեցիր»։ Այլ պիտի ըլլայ ուրեմն այս մարդացաւ հրէշի ախոյեանը: — Մարդկութեան բարերար մի, Արվեհ սրտիւ առ ոտն հարկանելով ալ մէն խոչք և խուժք, հուսկ ուրեմն պիտի յառաջագործէ և պիտի յառաջացնէ ընդ իւր խաւարի մէջ գտնուած թշուառ խմբեր:

Եւ նէ ազգութիւն, կը հարցուի: — Մարդկութեան խումբ մի, լեզուաւ և հայրենեօք մի: Եւ նշով կը բաղկանայ ազգ մի: — Եւ հասանքով: Եւ նշով անհատք կրնան յառաջագործել: — Եւ սովն լոյսն: — Ստակաւ: Եւ յոյս, պսակ յերկնից եւ ՚ի մարդկանէ: Աստի

աղբ մի երբ չունի լոյս, և կարողութիւն կամ հաճութիւն առ ի շնորհել պատկ, թող չըլլուայ բնաւ զարգացում. այլ գլորում, գլորում ի վիհն թշուառութեան և հիշքութեան, վիհ սոսկալի, ուր գլորիլը թէսլէտ դիւրին՝ բայց ելումը դժուարին և թեւեւ անկարելի :

Այս կ'աղաղակէ մարդկութեան զարգացման այս լուսաւորեալ դարը, մարդկութեան զարգացման փափագող սրբազան էակներ, պսակ կը կրկնեն զարգացման և լուսոյ համար նահատակեալ դարերէ անտի չորցած կմախքներ, Վործանում, գլորում, վերջապէս թշուառութեան վիհն ձեզ կ'սպասեն, ո՞ խաւարի մէջ դեգերող մարդկութիւն թշուառ խմբեր : Փութացէք լուսոյ տաճարը, զարգացման այն միակ օթարանը, փութացէք և պսակներ թափել այն վիհ գլուխները, որք մարդկութեան զարգացման լոյսը ձեզ մատակարարել կարող պիտի ըլլան, ապա թէ ոչ ժամյառաջ գլորեցէք թաղուեցէք այն ձեզ նման վատ ազգաց համար պատրաստեալ դատապարտութեան անդնդոց յատակը, որու յաւիտենական խուփը ինքն Աստուած դնելով մարդկութիւնը նախատանաց սեաւ կնքաւ պիտի կնքէ զայն ի յիշատակ վատութեան ձեր և ի սոսկումն այլոց յառաջագիւ մասէր ազգաց :

Վասն զի, ո՞վ վառեց այդ լոյսը մարդկութեան սրտի մէջ : — Աստուած : Ո՞վ այդ լուսով փրկութեան յուսաց : — Սարդկութիւնը : Ուրեմն անշուշտ Աստուած և մարդկութիւնն է դատախազ այն ազանց՝ որ նոյն լուսոյ գոյութիւնը ուրանալով մարեցին զայն վատարար իրենց սրտի մէջ : Աստուածութիւնը այս լոյսը սրտի մէջ հաստատեց, այս լոյսը սրտի զգացման

թելերու թրթուման շարժառիթն է, այս լուսոյ շնորհիւ մարդուս սրտի զգացման թելերը թրթալով աղաղակ մի, ձայն մի է, որ յանկարծ կը թռչի կը սրանայ սրտի խորերէն և կը կրկնուի. յառաջ յառաջ. և մարդկութիւնը նոյնը կը կրկնէ՝ յառաջ յառաջ :

Անիծեալ նա ուրեմն որ սոյն սրբազան ձայնի իւր ախանջը կը խնուանի՝ ուր չը կրկնէր ինքն եւս նոյն նուիրական բառը, որ մարդկութեան զարգացման և փրկութեան ճանաչարհը կ'առաջնորդէ : Ո՞վ կրնայ ուրանալ, միթէ մարդկային ազգի զարգացման այնչափ բարեքները որք լուսէ կը ծնին, և ո՞վ կրնայ ասել թէ մարդիկ թշուառ կ'ըլլան երբ լուսոյ մէջ ապրին կամ գէպ ի զարգացում յառաջագիւմն : Հրէշ մի՛ մարդկութենէ դատապարտեալ ճիւղալ մի է նա՝ որ մութի մէջ գործել կը փափաքի և կը գործէ. անիծից և նախատանաց արժանի վատ մի որ խաւարը լուսէն նախապատիւ համարելով խաւար կը քարոզէ մարդկանց : Ո՞հ այնպիսւոյն վատ անունը դժոխոց սեաւ սեւ մոյց վրայ մարդ միայն կրնայ կարգալ մարդս լուսով ստեղծուած և լուսոյ մէջ գործելու սահմանուած էակ մի է և ոչ խաւարի : Սարդս լուսոյ Աստուծոյ պատկերն է, այս լոյսը միայն կրնայ մարդուս ճանկնել իւր սուրբ պարտաւորութիւններն, որ առ Աստուած և առ մարդն :

Իսկ մի՛ առաքինի և մարդասէր է երբ իւր նմանւոյն կը կարեկցի, արդար է՝ երբ տկարին իրաւունքն կը պաշտպանէ կամ կը յարգէ, երբ կարող է զայն ռանակոխել. բայց էակ մի սուրբ է և սրբազան, երբ իւր նմանւոյն իրաւանց պաշտպանութեան կամ նորա փրկութեան համար արիւն կը թափէ : Ո՞վ է այս պարտաւորու-

Թիւնքն մարդուս քարոզողն : — | Եւսր

Սկզբունք մի կամ օրէնք այն աւտեն գերագոյն կրնայ համարուիլ երբ նորա հիմը արդարութիւն և հիմնադիրն արդար մի կամ սուրբ մի ըլլայ, և լոյսը նոյն սկզբանց կամ օրինաց գրքի մէջ փայլի և զարգացումը հան բարձր ՚ի գլուխ Թագաւորէ : (Օրէնք մի սկզբունք մի վստթար է՝ երբ անխրաւութիւնն հիմն է և հիմնադիրն բռնաւոր մի կամ բարոյապէս տկար մի եղած է, և ուր լոյսը նսեմ և զարգացումը կաղն ՚ի կապ կը բայլէ : Սճրադործ է նա՝ որ նոյն սկզբան կամ օրինաց գրքայի ոչնչութեան այն վիճը նետել որու խուփը և կնիքը մարդկութեան արդար ձեռքը ինքն կը դնէ և կը գրողմէ : Վասն զի ազգի մի բարօրութիւն իւր օրինաց պահպանութեան ալ կախում ունի, բայց այնպիսի օրինաց պահպանութեան՝ որու լոյսը ՚ի զարգացում մղէ և ոչ ՚ի կործանում և ՚ի գլորում :

Ո՛վ պիտի տայ մարդուս այդ կարողութիւնը, որ իւր օրինաց կամ ըսկզբանց գրքայի քննէ ու դասէ : — | Եւսր :

Ի՞նչ, այս է մարդկութեան զարգացման միակ առաջնորդը :

(Օրէնք մի՝ ուր բազմաց ձայնը խղճուած է կամ բռնաբարուած՝ հոն և դարձեալ Թշուառութիւն և գլորում :

Մարդկութեան բարեբար մի աստուածութեան ընտիր պաշտօնեայ մի «Չայն բազմաց, ձայն Մտուծոյս ըսաւ, ես ալ նոյնը ըսելով՝ կը կրօնեմ թէ՛ ձայն բազմաց ձայն Մտուծոյ այն ատեն՝ երբ լոյսը ընդհանուրին կամ գոնէ բազմաց սրտի մէջ կը վառի : Վասն զի ինչ բարիք կամ ինչ զարգացման յոյս կրնայ յուսացուիլ այն խուժանէն երբ խաւարի մէջ կ'այլ

րի խաւարի մէջ ապրող խուժանի ձայնը իբր Մտուծոյ ձայն ընդունիլը՝ յիմարութիւն է : Օրգացման ձայն մի որ լուսաւոր սրտէ կը բղխի, նախապատիւ է միշտ հազարաւոր ձայններէ, որ խաւար կ'աղաղակեն, լոյսը՝ այս կը քարոզէ կը սորվեցնէ թէ մարդիկ պարտին միշտ իրենց կենաց բարօրութեան շաւիղը որոնել և պարտին հետեւիլ այն ձայնին, որ ՚ի բարօրութիւն կ'առաջնորդէ, թէ և մի ըլլայ, և ոչ հազարաւոր ձայներու որք միշտ խաւար կը կանչուբառեն, և միմիայն զմարդիկ ՚ի Թշուառութիւն առաջնորդել գիտեն :

| Ուսաւորեալ որսերու ձայն երբ կը խղճուի իրենց սրտի մէջ, կամ կը բռնաբարուի, ամբողջ ազգութեան մի յետագայ սերունդը անշուշտ պիտի հեծէ, պիտի հեծէ այս իւր արխուր վիճակին վրայ՝ զոր Թողուցին իւր հարքն և հաւքն անմիտք, և անիծից շանթեր պիտի անդադար տեն զայ նացա ցուբա շիրմաց վրայ փախանակ զի չարգեցին բարոյական ճշմարիտ լոյսը և չը ճանչցան աղբի մի զարգացման կարեւոր սկզբունքները, և չսեցին աղբի մի ՚ի բարօրութիւն առաջնորդող կենսատու ձայներուն :

Վերջապէս լուսաւորութիւնը ազգերու զարգացում ըսուեցաւ, բայց ինչ զարգացում՝ կրնայ յուսացուիլ այն ազգէն, երբ խաւարի մէջ կ'այլրի և կը գործէ, ինչ բարօրութիւն կրնայ յուսալ այն ազգը, որու անհատները խաւարի մէջ ապրելով լուսէ միշտ հեռի կը փախչին, և ինչ կրնայ յուսալ ընդհանուր մարդկութիւնը այն խմբէն որ իւր բարեբարաց սրտի ընձեռել կամ գոնէ լոկ քաջալերել չը գիտէ : — | Ինչ :

Ուստի մասնաւորելով ըսածնիս՝ պտտմենք ուրեմն թէ չայ ազգը ու

նեցան լոյս, և երբ, և այժմ լուսոյ
մէջ կ'ապրի թէ խաւարի, և ինչպէս:

(Հարոհանիւն)

1870 Յունւար . 7

Կարապետ Տ.

Երեսմասէ՛մ:

Մինասեան:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԿՐԾՆԻ ՈՒՍՄԱՆ
ՕԳՈՒՏԵՆ ՈՒ ՄԻՒԹԱՐՈՒԹԻՒՆՔԸ

Այդպէս մատենագրութիւնը մեզ
մատնանիշ կը ցուցնեն՝ որ թէ նախ-
նի և թէ նոր դարերու մէջ ազգի մը
կամ ժողովրդեան մը գէտ ՚ի բարոյա-
կան յաւաքագիմութիւն, գէտ ՚ի բա-
րոյական կեանքը առաջնորդողը միշտ
կրօնական միտումը եղած է: Եթա-
նստութեան ատեն Յունաց մեծ պար-
ծանքն էր բազմաստուածեան՝ կրօնին
վրայ հիմնեալ փիլիսոփայութիւնը և
այլ ճշմարտութիւնք կամ գեղար-
ուեստք: Այնպէս և ուրիշ ազգաց:
Սակայն երբ խաչը յաղթանակեց, ա-
մեն ինչ՝ որ իրեն ընդգէմէր, անհետ
եղաւ: Աստուածք իրենց տաճարնե-
րու աւերակաց տակ ամօթապարտ
մնացին: Խաչի յաղթական դրօշը ծա-
ծանեցաւ այն աւերակաց վրայ, և
խաչի պարծանքը տիրապետեց ամեն
սրտերու, ամեն հոգիներու և ամեն
խիղճերու վրայ: Սկսան այնուհետեւ
մարդիկ քրիստոնէական կրօնի ուսման
չնորհիւ և խաչին լուսով լուսաւորիլը
որով տեսան ճշմարտութիւնը որ մին-
չեւ այն ժամանակ մարդկանց համար
ամպամած էր, ինքզինքնին՝ Աւետա-
րանի բազկաց մէջ նետեցին և խաղա-
ղութեամբ ապրիլ սկսան:

Ճշմարիտ է որ, թէպէտ և աշ-
խարհիս վրայ ապահով և երջանիկ

ապրելու տենչը ընդհանուր է, ամեն
որ կը ջանայ հանգիստ ապրելու մի-
ջոցներ գտնել: Իսկայ ծայրագոյն սր-
խալ մը կամ կուրուծիւն մը կայ այս
իզձին մէջ, այսինքն կան շատ մար-
դիկ, որք կրօնքէն դուրս, արտաքոյ
Աւետարանին կ'որոնեն այդ միջոցները,
և յանձնադաստանութեան անարգ-
հոգւով ամեն բանի կարող, ամեն
բանի հմուտ կը կարծեն զիրենք: Ե-
րբեմն ալ իրենց հոգւոյ կուրուծք
Աւետարանին գծած շաւիղը և ցու-
ցրցած միջոցները խիստ կը համարին,
և ծանր՝ կրօնի քաղցր լուծը: Ի հարկէ
չենք կրնար ըսել և կարելի չէ հաւա-
տալ իսկ որ այսպէս թիւր դատողնե-
րը ճանցած են ըստ ամենայնի կրօնի
հոգին, զգացած Աւետարանի քաղց-
րութիւնը և միտմարութիւնը, եւ
թէ ունին լուսաւոր ագք նորա ճըշ-
մարտութիւնները տեսնելու: Այլ
ընդ հակառակը անոնք են, որոնք
հոգւոյ մեծութիւնը առ ոչինչ կը
դնեն, և երջանկութիւննին տոյն խա-
բուսիկ կենաց մէջ գտած կ'երողեն,
հոգւով անձնատուր են աշխարհի
ունայնտութեանց և սրտով դաշն են
կնքեր հակառակ կալ ու մնալ ճշմար-
տութեան ընդ միշտ:

Սակայն աշխարհի զոհ եղող այդ-
ապիկար մարդը, այսպիսի վատ և
մոլի կեանք մը վարելու համար բնաւ
աշխարհ չէ եկած, իւր կոչումը մեծ
և վսեմ է, և իւր առջին մինչեւ Առ-
տուծոյ նմանելու խիստ մեծ ասպա-
րէզ մը կայ: Աշխարհի անձնամասն
ըլլալ՝ մարդուն խիստ անպատեհ է,
վատն զի ինքը երկնաքաղաքացի ըլլալու
համար ստեղծուած է, իւր Արարչին
փառքն ըլլալու համար ծնած է: Իւր
կուրծքին տակ գտնուած սիրտը ճըշ-
մարտութեան համար միայն պէտք է
ախտ, և սէրը միայն աստիճան